

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ

УДК 061:316.3:613(430)(477) “XIX/XX”

Яна Бойчук
(Київ)

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ТОВАРИСТВ ЕТНОМЕНШИН В УКРАЇНІ НА ПОЧ. ХХ СТ.

Стаття присвячена комплексному дослідженню історичному досвіду організаційних засад діяльності благодійних товариств етноменшин в Україні на початку ХХ ст..

Ключові слова: національні меншини, громадські об'єднання, благодійні організації.

Сучасний етап модернізації України, пов'язаний із формуванням інститутів громадських об'єднань, актуалізують наші роздуми про історичне минуле. Громадські об'єднання являють собою важливі інститути громадянського суспільства, завдяки яким населення набуває навички соціальної діяльності. Проте їх функціонування не проходить зовсім втішно. Наприклад стоїть проблема адекватним сучасним умовам розвитку України правових онов діяльності громадських об'єднань, залишається проблема пошуку такої моделі функціонування громадських об'єднань національних меншин, в рамках якої трансляція модернізаційних ідей і цінностей не порушувала специфіку національної культури. Звернення до історичного досвіду організаційних засад діяльності громадських об'єднань етноменшин на українських землях у складі Російської імперії в досліджуваній період, на наш погляд, певною мірою дозволить знайти шляхи вирішення більшості із цих проблем.

Проблемам філантропії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. присвячено ряд наукових робіт. Причому більша їх частина подає процеси благодійності в загальноросійському масштабі. Тільки окремі з них висвітлюють процеси діяльності благодійних об'єднань етноменшин в Україні, до таких праць слід віднести Кульчицька О.В.[1], Нарадько А.В.[2], Гузенко Ю.І.[3], Ступак Ф. Я.[4] та ін. Але дослідники в своїх працях якщо і торкалися організаційних засад діяльності благодійних організацій національних меншин, то лише фрагментарно.

Метою статті є аналіз історичного досвіду організаційних засад діяльності благодійних товариств етноменшин в українських губерніях у складі Російської імперії на початку ХХ ст..

Формування громадянського суспільства в на початку ХХ ст.. в Україні відрізнялось різноманіттям форм і проявів. Його активною складовою були етнічні благодійні організації. Їх діяльність безпосередньо впливала на розвиток соціального забезпечення, медичного обслуговування, покращення побутового життя, і в той же час відображали соціальні потреби та сподівання етноменшин.

Благодійні організації етноменшин створювались в усіх українських губерніях. Їх відкриттю сприяло перетворення в 60-70 рр. ХІХ, яке сприяло розквіту благодійницького руху в Російській імперії, який перевищив усі сподівання та став невід'ємним атрибутом тогочасного суспільства. Саме посилення майнової поляризації суспільства та суттєві зміни у внутрішній політиці сприяли активному створенню благодійних товариств представниками національних меншин.

На межі ХІХ – ХХ ст.. в Україні існувало широка мережа благодійних організацій етноменшин, які переслідували різноманітну мету, в залежності від яких вони можуть бути розподілені на наступні групи: товариства допомоги бідним широкого спектру діяльності, соціально-реабілітаційні, товариства допомоги навчальним закладам, товариства дешевого і безкоштовного харчування, товариства допомоги у пошуку роботи.

Національні товариства самі обирали форми допомоги нужденним, виходячи з місцевих умов та своїх традицій. Особливу увагу при розгляді необхідно звернути увагу на національні благодійні товариства широкого спектру діяльності, що включали усі види благодійності, які мали широку внутрішню структуру та широке коло завдань, що відрізняє їх від благодійних організацій навіть сучасних. Такі громадські об'єднання були створені практично усіма етнічними групами, які проживали на терені України.

З посиленням міграційного руху, пов'язаного з прибуттям біженців різних національних груп, активізується благодійна діяльність міських національних організацій. Особливо згуртованими у сфері соціальної допомоги та взаємопідтримки були євреї. Міжетнічні конфлікти, постійні міграційні процеси, перетворили тисячі заможних єврейських сімей на бідняків. За вирішення цих проблем взялася активна частина єврейського

суспільства. Майже в кожному місті та містечку створювалися благодійні організації з широкою метою для допомоги усіх сферах громадського життя де стояли нагальні проблеми. Провідною формою діяльності філантропічних товариств були грошові роздачі, що було притаманне Товариству допомоги бідним євреям «Гмілус Хесед»[5, с.2]. Доброчинні організації звичайно брали в своє відання й традиційні ланки єврейської благодійності: видача допомоги на Пасху та ін.. свята.

Найбільш репрезентативним у створенні благодійних товариств був південний регіон із центром у м. Одеса, яка була одним із розвинутих міст, що поступалась за кількістю населення лише Петербургу, Москві і Варшаві. Місто було і найбільшим центром єврейської смуги осілости. Із зростанням кількості мешканців міста збільшувався і відсоток євреїв. 23 червня 1903 р. був затверджений статут Товариства допомоги бідним євреям в м. Одеса. Товариство розуміло, що по багатьом галузям допомоги бідному єврейському населенню у місті уже існують спеціальні товариства, Комітети і Комісії. Проте у них була відособлена форма допомоги, для окремих станів та осіб – тут широке відкрите поле діяльності, різноманітні форми благодіяння. Грошові роздачі пропонуються у крайньому випадку, лише для того щоб підтримати матеріальне благополуччя. Притримуючись цього принципу, правління поставило за завдання не лише збирати свідчення про потреби прохачів, а іншу не менш важливу – з'ясувати шляхом переговорів із потребуєчими, яке заняття або роботу можна надати із урахуванням навколишніх обставин.

Саме допомога у пошуку роботи декласовим елементам і особам, які тимчасово втратили працевлаштування, стало одним із головних напрямків діяльності товариства. Якщо у правління звертались ремісники, їм допомагали на ґрунті виключно ремесла, купували або надавали закладені на потреби інструменти, швейні машини, верстати та ін..; музикантам – купували інструменти, візникам – коней. Особам, які не володіли ремеслом, але були придатні до праці намагались знайти відповідні заняття або роботу. Через велику кількість прохань був створений Комітет для пошуку бідним роботи і занять 13 листопада 1903 р [6, с.23]. Ним, 4 квітня 1904 р. були розіслані циркулярні листи роботодавцям, а потім було розвішано в різних торгових промислових закладах художньо виконані на заводі Вальтуха залізні плакати зі змістом «Комітет по пошуку потребуєчим занять і роботи при Товаристві допомоги бідним євреям м. Одеси рекомендує по різних

галузям працюючих, про яких зібрані цілком задовільні відомості. За довідками звертатися вул. Грецька 7» завдяки цьому заходу було влаштовано на роботу 80 чол.

Після видання урядового указу про запасних нижчих чинів правління 8 вересня 1904 р був створений комітет для допомоги сім'ям нижніх чинів-євреїв призваних на службу. В інтересах правильної організації зборів – місто було поділено на райони для кожного району призначені порайонні комітети, які і зайнялися збором пожертв. Всього було зібрано 3202 крб. 65 коп. [7, с.14] Під час збору коштів була і зібрані свідчення про стан потребуючих. Члени-співробітники стикались із важкими побутовими проблемами бідних, які проживали в комарах, в брудних квартирах, голодували по цілим місяцям у зв'язку із постійним безробіттям.

У деяких випадках товариство зверталось із проханням про розміщення дітей в школи, професійні училища, проте остання форма допомоги, не могла бути розвинена правлінням значно, через недолік коштів і дорогими цінами на професійне навчання у більшості його галузях. 8 січня 1904р. правління товариства влаштувало притулок для бідних глухонімих єврейських дітей в кількості 30 дітей обох статей з вивченням єврейської і російської граматики, Закону Божому, письму і деяким ремеслам. 1 березня було обрано правління для притулку[8, с.3]. Батьки повинні були сплачувати по 2 крб. в міс. за кожного учня. Ці кошти, 45 крб. в місяць, йшли на плату вчителю за роботу. В притулку навчалися діти від 8 до 12 років. Навчання велось по звуковому методу, німий навчався голосно вимовляти звуки, слова, а потім речення. До кінця першого року старші могли вимовляти самостійно і повторюючи читати з губ. В післяобідній час, щоб не втомлювати дітей розумово, вони займались фізичною працею вчились ремеслу: шити, плести кошики [9, с.68].

Для єврейських товариств було характерно прагнення до міжрегіональної консультації. При дослідженні єврейських дітей раннього шкільного віку комісією Товариства допомоги бідним євреям м. Харкова, створеного 27 квітня 1905 р., визначило, що порівняно з єврейським населенням Одеси та інших міст є беззаперечний факт відсталості їх фізичного розвитку. Ці данні говорять про необхідність проявити зі сторони Училищної комісії турботу про стан здоров'я учнів у вигляді введення викладання гімнастики, влаштування прогулянок і здійснення проекту про влаштування в літній час санітарних колоній.

Благодійні товариства діяли не лише в містах та містечках, а й у селах. В Новомосковському уїзді в селищі Амур-Нижньодніпровськ 14 січня 1900 р. було засновано Товариство допомоги злиденним євреям. Метою організації була допомога всім престарілим та малолітнім хворим. Єврейським жителям селища Амур Новомосковського уїзду для лікування надавались одноразові або постійні грошові допомоги. У 1904 р. товариство 231 чол. видало 901 крб. [10, с.14].

Серед найбільш значних сільських благодійних об'єднань було засновано в 1903 р. вселі Гола Пристань Херсонської губернії - Товариство допомоги бідним євреям. Товариство мало зразкове матеріальне становище, тому могло надати великі за обсягом грошові допомоги. Крім того, для покращення своєї діяльності у 1907 р. організація придбала будинок. З часом товариство збільшувало свої капітали і відповідно - розміри грошової допомоги. У 1911 р. членських внесків надійшло 317 крб. 70 коп., пожертвувань – 944 крб. 20 коп., разом – 2286 крб. 93 коп.[11, с.5]. Подібне товариство було створено єврейськими лікарями в с. Каменське Катеринославської губернії 10 березня 1912 р. [12, арк. 202]. Головним завданням якого також стало надання грошової допомоги злиденним.

Продовжуючи аналіз діяльності національних благодійних товариств в Україні, не можна не відмітити роботу польських товариств. Благодійні товариства поляків переважно вживається назва католицькі благодійні товариства, так як духовним центром, навколо якого об'єднувалися поляки була римо-католицька церква. Польський громадський рух вирізнявся активністю у містах південно-західних губерній, де проживала значна кількість польського населення. Досить чисельним було Київське Римсько-католицьке товариство, яке виникло в 1903 р.[13, арк. 245]. Структура об'єднання включала бюро праці, притулок для літніх жінок, притулок для літніх чоловіків, притулок св. Ядвіги, будинок праці св. Вацлава з гуртожитком, чотири дитячі їдальні. Усі ці заклади вимагали значних видатків. Крім їх утримання, філантропічне об'єднання спрямовувало свою діяльність на лікування ослаблених дітей, на що в 1915 р. витрачено 10 тис.крб., на забезпечення ліками та одягом нужденних, на медичну допомогу, щомісячні та одноразові грошові допомоги, навчання дітей ремеслам та оплату за навчання.

Скориставшись дозволом 4 березня 1906 р., представники польської інтелігенції Бердичева заснували 11 липня 1906 р. Римо-католицьке

благодійне товариство. Основною метою існування організації було надання засобів для покращення матеріального і морального стану бідних римо-католиків м. Бердичева [14, арк. 43]. Головною формою благодійної діяльності полягала в роздачі грошових субсидій, які надавались в розмірі від 2 крб. до 10 крб. бідним. Матеріальне становище субсидійованих осіб перевірялись кожні три місяці, щоб при недостатніх коштах товариства оминати зайвих витрат. В цьому суттєву допомогу надавали піклувальники і піклувальниці, вони збирали довідки, доводили про їх потреби правління та відстоювали інтереси бідних.

У 1909 р. правління піклувалося про утримання дитячого притулку. Безкоштовну медичну допомогу надавали члени товариства, які були лікарями. В м. Вахновці була влаштована амбулаторія членів товариства Н. Крачкевича і І. Рогозинського, лікував безкоштовно лікар В. Щековський. В 1910 було видано допомоги 1330 крб. 60 коп. бідним, дитячому притулку 350 крб. [15, арк.5]. На засіданні 12 березня 1910 р. було схвалено проект С. Пешинського, про влаштування при товаристві будинку працелюбності і притулку для бідних. Було узгоджено виділити 30 % загального грошового прибутку в сумі 484 крб. 50 коп. на його функціонування.

Головна увага в діяльності Звенигородського товариства допомоги римо-католикам, створеного 19 листопада 1908 р., крім грошової допомоги, теж був притулок, на якого витрачалася лєвова частина коштів товариства. Своїх вихованців правління організації влаштовувало в навчальні заклади: 4 вихованця притулку навчалися в 2-класному міському училищі, 6 – в ремісничому училищі «Праця» імені Імператора Олександра II, 2 – в комерційному училищі, 3 – в міністерському училищі і 1 - в гімназії Ю.Боярського. Діти молодшого віку навчались плетінню корзин, навчались шиттям під керівництвом Г. Стоковської. В 1909 р. в притулку нараховувалось 23-27 дітей, вчительський персонал складався із 3-4 осіб. На утримання притулку було витрачено 1858 крб. 82 коп. [16, арк.28]. Притулок і рукодільна мали перевагу над роздачею грошової допомоги. З одного боку, вони полегшували нагляд і контроль, зосереджуючи їх в одному місці, з іншого - мали виховне значення.

Благодійні товариства етноменшин поступово переходили від універсальних до спеціалізованих благодійних товариств, які діяли лише в одному напрямку. Окремою групою слід виділити соціально-реабілітаційні, у задоволенні потреб в медичному обслуговуванні громадян. Найбільш

активними у створенні подібних товариств виступала єврейська та польська громадськість. Метою діяльності Товариства охорони здоров'я, створеного у 1910 р., в Києві, Одесі, Харкові, Катеринославі було будівництво лікарень[17, арк.3]. Значну медичну допомогу найбільшій надавало Польське медичне товариство. У 1906 р в Києві нараховувалося близько 100 лікарів-поляків, які проводили загальнодоступні публічні лекції на польській мові для поширення медичних знань.

Майже в кожному місті були створені товариства піклування про здоров'я безпритульних дітей. Іудейська релігія заохочувала створення багатодітних родин, а про здоров'я дітей піклувалася уся єврейська громада того чи іншого населеного пункту. Обтяжені чисельними родинами, євреї жили в страшній тісноті: нерідко в будинку з 3-4-х кімнат в яких мешкало до 12 сімей. Єврейські діти внаслідок поганих гігієнічних умов і харчування страждали малокрів'ям, головними болями та іншими хворобами. Товариство літніх санаторних колоній для хворобливих дітей бідного єврейського населення в м. Києві вдалося після клопотань до Київського міського управління відстояти на 96 років ділянку в лісі Пущі водиці. Голова товариства Л.І. Бродський, побудував санаторій на 200 ліжок з усіма необхідними господарськими і лікувальними приладами, артезіанський колодязь, було проведено електрику [18, с.4]. Більше 1400 прохань бажаючих, які надходили в санаторій, змусило правління влаштувати поблизу колонії Інститут допомоги для дітей, який надавав щоденно медичну допомогу.

Зарахування дітей до санаторію відбувалось по порядку спочатку їм надавали опитувальні бланки, для заповнення яких діти зверталися до лікаря. Проводився медичний огляд комісією, рішення яких про прийняття було на завершальному засіданні. Дітям надавалися вхідні картки на якому вказувалося час і день явки, місце збірного пункту і умови прийому. Після прибуття діти переодягались в колоніальну білизну, зважувались і розміщувались в різних приміщеннях відповідно їх віку і стану[19, с.34].

Свою мережу товариств соціально-реабілітаційних товариств у піклуванні про дітей мала і польська громада. Польське товариство літніх колоній засноване в 1902 р. почало свою активну діяльність через три роки. В 1911 р. з 1 березня до 15 травня проводився запис дітей в колонію після якого здійснювалося медичне обстеження лікарями-спеціалістами. З 1 травня по 15 липня 302 дитини були відправлені у 14 колоній[20, арк.4] В 1912 р. число

бажаючих поїхати зросло до 427 дітей, соціальна реабілітація яких здійснювалася уже у 17 колоніях.

Національні товариства утримували за власні кошти освітні, медичні, релігійні та інші національні установи. Першочерговим заходом Грецького благодійного товариства стало відновлення мережі навчальних закладів, де б вивчалася грецька мова. У 1908 р. Грецьке благочинне товариство почало збирати кошти на створення окремого грецького приходу при Катеринославській церкві, де завжди здійснювалось богослужіння грецькою мовою, а також заснувало грецьку школу при тій же церкві [21,с.73]. Восени 1910 р. церковнопарафіяльна школа на національних засадах була відкрита офіційно.

Багато дітей греків мали можливість отримати освіту завдяки впливовим громадянам міста Маріуполя. За ініціативою першого директора Д. А. Хараджаєва було створено Товариство допомоги бідним вихованцям Маріупольської гімназії[22, арк.131]. Статут товариства був затверджений 1 червня 1881 р. Директор та інспектор гімназії брали участь у засіданнях правління. Вони мали право голосу при вирішенні господарських, організаційних та навчальних проблем гімназії.

У листопаді 1909 р. відкрилося «Товариство допомоги незабезпеченим вихованцям Маріупольської жіночої гімназії». При жіночій гімназії почали діяти педагогічні класи, де готували вчителів для шкіл повіту[23, арк.123]. Внески членів товариства на пожертви дозволяли щорічно звільняти від плати за навчання понад 30 учнів в обох гімназіях. У різні роки греки становили від 27% до 64% від загальної кількості гімназистів.

Активно створювалися благодійні товариства в наданні допомоги у навчанні єврейським населенням. Біблейські настанови забороняло жити батькам без шкіл. Талмудське право говорить «на одного вчителя не повинно припадати більше 25 учнів, і якщо клас більший, потрібно найняти ще одного вчителя, а бідних потрібно навчати безкоштовно»[24, с.470]. Специфічними навчальними закладами для єврейського населення були талмуд-тори, ці школи навчали переважно бідних дітей та сиріт. Громадські талмуд-тори забезпечували початковою освітою дітей з найбідніших прошарків єврейського населення. Школи існували за рахунок субсидій благодійних товариств, а навчання в них було безкоштовне. Широко відома діяльність Товариства допомоги нужденним учням Білоцерківського єврейського училища. Воно було засноване 21 серпня 1902 року. У 1903 році товариство

надало грошову допомогу одному учневі - 25 крб. та сплатило за навчання 34 учнів. За перше півріччя 1913 року було сплачено за навчання 43 учнів 301 крб., у другому півріччі за 42 учнів – 294 крб. [25, арк. 273].

У підвищенні загального життєвого рівня міського населення певну роль відігравали організації учнів та студентів національних меншин. Болгари які навчаються в м. Києві створили товариство 19 березня 1908 р. під назвою «Болгарське земляцтво», яке мало на меті більш тісне об'єднання та ознайомлення між собою болгарської молоді, яке навчається. Товариство надавало можливість своїм членам стежити за подіями на їх батьківщині, приймати на себе ініціативу допомагати матеріально своїм членам під час нещасних випадків. Для досягнення мети товариство випускало болгарські журнали і газети, влаштовувало літературні і наукові читання, спектаклі і лотереї, сімейні вечори для членів і їх гостей[26, арк. 4].

Схожим за своєю діяльністю було Товариство взаємодопомоги студентам-полякам Імператорського університету Св. Володимира, статут якого був зареєстрований 8 січня 1909 р. [27, арк. 8]. Метою товариства було надання допомоги бідним студентам-полякам університету Святого Володимира засобів для продовження їх навчання в університеті та проживання в Києві. Засобами допомоги було видання бідним студентам допомоги одноразової або періодичної, видавалися довгострокові та короткострокові позики, стипендії, влаштовувались платні та безкоштовні лікарні та ін.

Однією із найбільш успішних і стабільних проектів етноменшин було створення Товариств безкоштовного або дешевого харчування для найбідніших. Єврейська громада найактивніше створювала подібні організації, які діяли в Умані, Бердичеві, Києві, Одесі та ін. 19 грудня 1907 було внесено в реєстр статут товариства «Дешева їдальня» для бідних євреїв у м. Умані. Мета товариства полягала у наданні допомоги для полегшення матеріального стану бідного єврейського населення м. Умані, яка виражалась у виданні безкоштовних обідів[28, арк. 163]. Діяльність Товариств безкоштовного харчування дозволила забезпечити шматком хліба, а іноді й урятувати від голодної смерті багатьох бідняків.

В 1906-1907 рр. більшість торгових і промислових фірм значно скоротили своє виробництво, а разом з цим і число своїх працівників, тому завдання пошуку роботи ускладнилось до крайньої межі. Почалось активне формування товариств для пошуку роботи: Польське товариство

християнської жіночої прислуги св. Зіти, Товариство допомоги безробітним англійським гувернанткам і боннам, Товариство допомоги єврейським учителям, Товариство опіки бідних ремісників і робітників-сиріт та ін. З серпня 1907 р. польською громадськістю було створено в Житомирі Товариство християнської жіночої прислуги св. Зіти. Основною метою якого було сприяти у пошуку роботи для прислуги, влаштовувати для безробітних притулки і організувати безкоштовне бюро пошуку місця праці, підтримувати працівників у випадку неналежної оплати. У Статуті організації зазначалось передусім виховувати у служниць набожність, працелюбство і ощадність, християнську любов до ближнього, відповідальне виконання своїх обов'язків. З подібними завданнями у 1904 р. в Києві було засновано Товариство допомоги безробітним англійським гувернанткам і боннам. Правління товариства влаштувало притулок і бюро пошуку роботи[29, с. 15].

Отже, на початку ХХ ст. в Україні діяла значна кількість благодійних товариств етноменшин широкого спектру діяльності. З огляду на недостатню ефективність універсальних благодійних організацій, які, діючи в різних напрямках добродійної сфери розпорошували свої сили, масово почали виникати спеціалізовані товариства, що функціонували у профільних галузях. Змінюються і форми надання благодійної допомоги благочинними громадськими об'єднаннями етноменшин. Істотною відмінністю їхньої діяльності порівняно з попередніми роками стало те, що одержувач допомоги, не отримував гроші готівкою. Допомога надавалася в натуральному вигляді, або якщо була потрібна грошова підтримка, зокрема для навчання, кошти передавалися безпосередньо навчальному закладу. Зміна традиційної моделі практичної діяльності благодійних організацій етноменшин, полягала у сприянні останніх до інтеграції в громадянське суспільство.

Джерела та література

1. Кульчицька О.В. Благодійні товариства м. Миколаєва наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. // Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. – К.: “КМ Академія”, 2002. – Т. 20. – Ч. І. – С. 197-201.
2. Нарядько А. В. Благодійна діяльність єврейської спільноти в Україні другої половини ХІХ ст. / А. В. Нарядько // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. – 2012. – Вип. 32. – С. 143-147

3. Гузенко Ю. І. Діяльність Миколаївського товариства допомоги бідним євреям на початку ХХ століття / Ю. І. Гузенко // Матеріали Третьої Миколаївської обласної краєзнавчої конференції “Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження”. – Миколаїв, 2000. – С. 388-390.
4. Благодійні інститути в Україні за національною і віросповідною ознакою / Ступак Ф. Я. // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: Збірник наукових праць. – Хмельницький, 1999. – С. 10-19.
5. Устав общества пособия бедным евреям г. Киева (Гмилус-Хесед). – К., 1909. – 8 с.
6. Отчет о деятельности правления Общества пособия бедным евреям г. Одессы за 1903 г. – О., 1904. – 64 с.
7. Отчет о деятельности правления Общества пособия бедным евреям г. Одессы за 1904 г. – О., 1905. – 26 с.
8. Отчет о состоянии школы-приюта для еврейских глухо-немых детей в г. Одессе. За 1905-1911 годы. – О., 1912. – 49 с.
9. Отчет о деятельности правления Общества пособия бедным евреям г. Одессы за 1904 г. – О., 1905. – 96 с.
10. Благотворительность в России. В 2-х т. – Спб., 1907. – Т.1 – Ч 2. – 882 с.
11. Отчет Общества пособия бедным евреям с. Голой Пристані. За 1907 г. – Х., 1908. – 38 с.
12. Центральний державний історичний архів України (далі – ЦДІА України). – Ф.313. – Оп.2. – Спр. 2658. – 831 арк.
13. ЦДІА України. - Ф.275. – Оп.1. – Спр. 1723. – 246 арк.
14. ЦДІА України. - Ф.442. – Оп. 636. – Спр. 647. – 850 арк.
15. Державний архів Київської області (далі – ДАКО). - Ф.10. – Оп.1. – Спр. 154. – 33 арк.
16. ДАКО. - Ф.10. – Оп.1. – Спр. 27. – 79 арк.
17. ЦДІА України. - Ф.442. – Оп. 864. – Спр. 83. – 4 арк.
18. Отчет общества летних санаторных колоний для больных детей неимущего еврейского населения г. Киева по содержанию колонии в Боярке за 1910 г. / составленный Г.Р. Рубинштейном, Ю.М. Малисом., К., 1911. – 40 с.
19. Отчет общества летних санаторных колоний для больных детей неимущего еврейского населения г. Киева по содержанию колонии в Боярке за 1912 г. / составленный Г.Р. Рубинштейном, Ю.М. Малисом., К., 1913. – 42 с.
20. ДАКО. - Ф.10. – Оп.1. – Спр. 323. – 32 арк.
21. Журналы очередных и чрезвычайных заседаний Мариупольской Городской Думы за 1908 г. – Мариуполь, 1909. – 282 с.
22. ЦДІА України. – Ф.313. – Оп. 2. – Спр. 2868. Ч I – 421 арк.
23. ЦДІА України. – Ф.313. – Оп. 2. – Спр. 2868. Ч I – 421 арк.
24. Телушкин Й. Еврейский мир: важнейшие знания о еврейском народе, его истории и религии / Й. (Телушкин ; пер. Н. Иванов, В. Владимиров; ред. М. Гринберг. - М. :Мосты культуры ; Иерусалим : Гешарим, 1999. – 574 с.

25. ЦДІА України. – Ф.707. – Оп.227. – Спр.240. – 387 арк.
26. ДАКО. - Ф.10. – Оп.1. – Спр. 92. – 22 арк.
27. ДАКО. - Ф.10. – Оп.1. – Спр. 87. – 12 арк.
28. ЦДІА України. – Ф.442. – Оп. 636. – Спр. 647. Ч IV – 824 арк.
29. Благотворительность в России. В 2-х т. – Спб., 1907. – Т.1 – Ч 2. – 882 с.

Аннотація

Статья посвящена комплексному исследованию историческому опыту организационных основ деятельности благотворительных обществ Этнические меньшинства в Украине в начале XX ст.

Ключевые слова: национальные меньшинства, общественные объединения, благотворительные организации.

Annotation

This article is devoted to complex research historical experience of organizational foundations of the charities etnomenshyn in Ukraine in the early twentieth century.

Keywords: national minority associations, charitable organizations.

УДК 94:614885(477) «19»

**Оксана Грибан
(Київ)**

**СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИМ ТОВАРИСТВОМ ЧЕРВОНОГО
ХРЕСТА СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВО-САНІТАРНОЇ ОСВІТИ У 30-ТІ РР.
XX СТ.**

У статті на основі архівного матеріалу та періодичних видань проаналізовано формування Українським товариством Червоного Хреста у 1930-ті рр. системи військово-санітарної освіти.

Ключові слова. санітарна освіта, Український Червоний Хрест, добровільні товариства, гурток санітарних знань.

В Україні відбувається процес становлення демократичної політичної системи. Вона не можлива без існування різного роду незалежних від держави громадських об'єднань, профспілок та добровільних товариств. Тому актуальним є вивчення історії масової громадської ініціативи у період формування у радянській Україні тоталітарної держави.

Досліджуючи роль різноманітних добровільних товариств у політичному та соціально-економічному житті суспільства, важливо проаналізувати їх форми і методи впливу на громадян Української СРР, визначити ступінь залежності від компартійних органів.